

Venda de material farmacèutic per Pere Bru, apotecari de Cervera, l'any 1424

Marta VIVES SABATÉ¹, Josep M. SECANELL ROCA²

1- Llicenciada en geografia i història. Directora de l'Arxiu Comarcal de l'Anoia.

2- Farmacèutic, Santa Margarida de Montbui.

Resum

Transcripció d'una escriptura notarial del 1424 amb l'inventari valorat de la compra-venda de "coses i béns" de naturalesa farmacèutica (segurament tota l'apotecaria), entre Pere Bru i Pere Porta, apotecaris de Cervera.

Paraules Clau

Apotecaris, Cervera, Pere Bru, compra-venda, Història de la Farmàcia

Abstract

Transcription of a notarial scripture dating 1424 with the valuation inventory of the purchase and sale of "things and goods" of pharmaceutical nature (surely all the apothecary), between Pere Bru and Pere Porta, apothecaries of Cervera.

Key Words

Apothecary, Cervera, Pere Bru, purchase and sale, History of Pharmacy

Introducció

Inicialment, la formació dels apotecaris i especiers, almenys fins al segle XVIII, era de tradició oral, de pares a fills, o de mestre a aprenent i és per això, que els documents de caire farmacèutic de l'edat mitjana són molt escassos: alguns receptaris que usaven els apotecaris per al seu ús o

per als aprenents del seu obrador i altres documents ja de caire més personal, com els inventaris, vendes. És important, per tant, recollir qualsevol informació que es pugui utilitzar com a base per a esbrinar la forma de nomenar els elements, si usen la forma tècnica llatina, si són llatinitzats o utilitzen les formes locals i vulgars.

Amb aquesta idea proposem la transcripció del següent document.

Els homes i dones de l'edat mitjana anaven a cal notari per tancar negocis que eren importants per a les seves vides, des de deutes o deutors, inventaris i encants, testaments, capítols matrimonials, compres, vendes...

És per això que a les escriptures notariales hi queda reflectida la realitat de l'època en què es varen atorgar. Els notaris tenien l'obligació de redactar els actes en fulls de paper que després havien d'enquadernar-se en un llibre - el protocol notarial - i en feien un document en pergami per a la clientela. Aquests protocols notariales es conserven avui dia en els arxius històrics: a l'Arxiu de Històric de Protocols de Barcelona i en els arxius comarcals de la Xarxa d'Arxius de la Generalitat de Catalunya. Constitueixen una base fonamental i molt important, per a l'estudi històric de moltes matèries i temes, des de la vida quotidiana a matèries científiques o tecnològiques.

Com a personatges que vivien i treballaven a les ciutats i viles, als esmentats protocols s'hi poden trobar escriptures referents a especiers o apotecaris. Aquests eren els que practicaven l'art de l'especieria o apotecaria que era un art que excedia el que avui dia podem entendre com a farmacèutic. Al costat de les drogues i fàrmacs, els apotecaris també venien espècies culinàries, matèries tintòries, confits de sucre i mel, melmelades, perfums o ceres i elaboraven xarops, unguents, emplastres, píndoles, etc.

Descripció del contingut del document

L'arxiu històric de protocols de Cervera, dipositat a l'Arxiu Comarcal de la Segarra, conserva una escriptura de l'any 1424¹, en què Pere Bru, apotecari de Cervera, ven a Pere Porta, també apotecari, uns productes i objectes de naturalesa farmacèutica.

1 AHPC. Notari de Cervera Ramon Solsona, (1416-1438). Capsa 167, UD 395. 28 de juny del 1424

Pere Bru va fer davant el notari de Cervera, Ramon Solsona, almenys dues escriptures: una de l'inventari de bens per a la venda de la casa i apotecaria, i l'altra de la venda d'una casa de Tàrrega.

Segurament es ven l'apotecaria, puix que en una escriptura posterior, de 1431², hi consta que “Margarida Bruna, i el seu fill Pere Bru, apotecari de Tàrrega anteriorment habitant de Cervera, venem una casa que tenim a Tàrrega...”: és a dir, que Pere Bru deixa d'exercir a Cervera, per fer-ho a Tàrrega.

A l'escriptura de l'any 1424, que es pot considerar un inventari de la venda, hi consta un llistat detallat del producte amb la quantitat i el preu de venda. Al ser un document esborrany, on l'encapçalament està abreujat i no explicita la situació de l'edifici ni dóna cap informació, no es pot saber si també fa venda de l'habitatge i l'obrador (normalment aquests compartien edifici). Per això, entenem que per a Pere Bru, a l'hora de fer la venda, els productes de l'apotecaria eren els més importants i de més valor. Amb tot, l'inventari no segueix una estructura, sinó que el notari va anar apuntant el que es trobava a les prestatgeries i a l'habitació.

En aquesta introducció hem procurat ordenar les diferents tipologies de materials inventariats i els llistem a manera d'índex.

En primer lloc els recipients, que es troben a l'inventari i que s'utilitzaven en les apotecaries, són els corrents en altres inventaris consultats³.

- Bacines
- Barral de vidre⁴
- Caixa, tant per a productes com per guardar els diners
- Cassola
- Gerra
- Marsapans o massapans que es destinaven a contenir espècies i altres productes farmacèutics i productes de confiteria. Un dels quals és de sanguina i un altre de porcellana.

2 AHPC. Notari Ramon Solsona. Capsa 169, UD 401. 1 de juliol del 1431.

3 VELA I AULESA, CARLES. *L'obrador d'un apotecari medieval, segons el llibre de comptes de Francesc Ses Canes (Barcelona, 1378-1381)*. Barcelona, CSIC, 2003.

4 Recipient per a líquids.

- Pots⁵ de vidre o de terra, per als líquids. Un altre de damasquí, és a dir, obrat a la morisca.
- Pitxell o gerro
- Vaca⁶

No hi ha massa varietat quan a les eines i els estris, destacar els dos tipus de balances de què no hem trobat cap referència.

- Balances *Lliurals*, *onzals* amb les seves corresponents peces de ferro o de coure.
- Bancs de taula
- Bancs per tenir els morters
- Escala
- Espàtules de ferro
- Graelles
- Gresola
- Incorporadora* amb son boix

Els pesos, mides i mesures que ens trobem en el document són les pròpies dels apotecaris, tot i que no s'esmenten les unitats més petites, com el dracma, l'escrúpol i el gra.

- Dotzena
- Lliura
- Mà (de paper)
- Raima
- Unça

La relació dels productes que apareixen a la escriptura, són molt abundants. Hi ha els que són pròpiament de la professió de l'apotecaria, és a dir, els que prepara l'apotecari per vendre com a medicines, i també els de l'especieria: espècies o drogues aromàtiques i medicinals.

⁵ Al document, potam, com a conjunt de pots.

⁶ No hem trobat cap referència.

En la transcripció i a nota a peu de pàgina, s'ha anat posant la traducció o el mot normatiu modern, per tant, aquí només farem esment del tipus d'element.

Les matèries primeres o simples, plantes, herbes i fruits -entre les que hi podem trobar cardamom, encens, ruibarbre, regalèssia, càmfora, ortigues, càlam, comí, litargiri, triaga, mitridat, etc – inventariades i valorades són les que poden trobar en els receptaris de l'època⁷.

També els compostos, és a dir, els productes elaborats amb l'aplicació de diferents tècniques o la combinació de diversos simples, amb tècniques com la decocció, destil·lació, polvorització etc. un xarop, sucre rosat o conserva rosada, entre d'altres.

Entre els medicaments com els unguents, les píndoles, troquiscs -diacàrtam, píndoles de Rasis, troquiscs de diacoral- destaquem la gran quantitat d'olis: oli de trementina, oli d'escorpí, oli de guineu, oli de cucs, oli de gessamí, entre altres més comuns.

Altres productes que també es trobem en altres inventaris són la cera i el paper. Com a cereria hi podem trobar les eines i estris que es necessitaven: motlles per obrar cera, brandons i ciris, i en un llistat hi apareixen, per exemple, un cap gran, una cama, un braç, un cap de dona, unes freixures, una imatge d'home petit, un hom salvatge i una mamella, que possiblement eren imatges que tenia fetes en cera (per a les ofrenes a l'església, podria ser).

Transcripció del document

En la transcripció s'ha pogut constatar la complexitat que representa la identificació dels elements, ja que en algunes ocasions l'anotació feta pel notari respon a allò que ell va entendre i no a la identificació real dels productes. Per tant, s'ha hagut de recórrer a la consulta d'altres estudis fets i fer la recerca i aproximació lingüística i fonètica. Per altra banda, el notari utilitza indistintament el català i el llatí.

La transcripció s'ha fet literal, per tal de mantenir la fidelitat al text, tot i que a peu de pàgina s'ha fet, quan ha estat possible, un aclariment. També, s'ha regularitzat la separació de paraules, d'acord amb la norma moderna, per facilitar-ne la lectura.

⁷ Hem senyalat entre [...] els que no s'han pogut interpretar

[1]

Die XXVIII junii anno predicto

Quod ego Petrus Bru, apothecarius ville Cervarie, etc, gracia vendicione pura.

Vendo vobis Petro Porta, apothecario dicte ville, proc nunc habitatori, oriundoque ville Guissone, et vobis et quibus volueris propio res et bona sequencia:

Primo una caxa pintada, 1 lliura, VIII sous. Item XV lliures de candeles a rahó de I sous, IIII diners per lliure, V sous; ítem, VI mans de paper, a rahó de XVIII sous per la rayma, V sous, VI diners; ítem, VI mans de paper de squinçar, a rahó de VII per raima, II sous; ítem, un tapit⁸ ab vayrat, XI sous; ítem, cera obrada en brandons e ciris, \ II lliures, I sou IIII diners⁹ / XXI lliures a rahó de I sou, IV diners; II lliures, I sou IV diners; ítem, unes balances comprals liurals, XIV sous; ítem, unes balances mig liurals, IV sous; ítem II parells de balances onzals, III sous; ítem, VII peçes de pes, axí com de ferre, com de coure, VI sous; ítem, una caxa en que stan los diners ques prenen en lo obrador, X sous; ítem, III spatules de ferre, I sous; ítem, II liutes¹⁰ de tria farmatum, a rahó de VIII diners per lliura, I sou IV diners; ítem, empastre apellat Guim¹¹ Servent, II lliures miga a raó de XVIII diners per lliura, III sous IX diners; ítem, una gua.e una barra ab moltes claus, V sous; ítem, IV bacines: una gran e II xiques, a raó de I sou e II per lliura, pesen X lliures, fan XI sous VIII diners; ítem, una cresola¹² ab VIII metxes,

8 *Tapit*, és una catifa. *Vayrat*, de colors.

9 Text ratllat.

10 Error d'escriptura, ha de dir lliures.

11 Ha de dir Guillem.

12 Gresola.

[2]

I lliura XIII sous; ítem, maçapans, XV dotzenes, a raó de I sou VI diners per dotzena, I lliura II sous VI diners; ítem, III onzes de verdet, a raó de III diners per onza, VIII diners; ítem sandalis mostacellins¹³, III onzes, a raó de VI diners per onza, I sou VI diners; ítem, cardemoni, III onzes, VIII diners; ítem conerapatich III onzes, VIII diners; ítem, una lliura d'ençens, a raó de I sou per lliura, V sous; ítem, una onza de màstech III diners; ítem, I lliura de sanch de drago, per III sous; ítem, un poch de ruibarbe, VI diners; ítem, una poca de [...ropia], VI diners; ítem, VIII onzes de mòmia, a raó de VIII sous per lliura, VI sous; ítem, ben album¹⁴, ben rubeum, VI diners; ítem riupontich¹⁵ e ermodatils¹⁶ III diners; ítem, lis 1 sous; ítem, X onzes de sal ermoniach, I sou; ítem, un rayll petit, III diners; ítem, I lliura de such de regalicia, 1 sou; ítem, carabe¹⁷, tot 1 sou; ítem, goma de lli, tot VI diners; ítem, apiponach¹⁸, III onzes, I sou VI diners; ítem, camphora, 1 onza, I sou i VI diners; ítem, argent viu soblimat, VI diners; ítem, apoponach, I onza, VI diners; ítem, capobla sem, VIII diners; ítem, carn de codony, I lliura per II sous VI diners; ítem, II onzes de pebre lonch, per I sou; ítem, nou d'exarch, V onzes, I sou; ítem, flor de macis, I onza, VI diners; ítem, II onzes de garangau¹⁹, VI diners; ítem, such de roses, miga lliura, III sous VI diners; ítem, murta picada, VI diners; ítem, esule, I sou; ítem, pelitre I sou; ítem, d'ortigues semen, II sous; ítem, terra

[3]

sagillada, I sou; ítem, sucre candi, II diners; ítem lopins, VI diners; ítem tutia V onzes, II sous; ítem, grana per VI diners; ítem, cubebes²⁰, III onzes, I sou; ítem, spich celtice I sou; ítem, ítem, III onzes de sitoval²¹, per tot, VI diners; ítem, nous moscades, III onzes, VI diners; ítem, diacartami,

13 Sandali musquecerini.

14 Ben blanc, ben vermell.

15 Planta procedent de l'Àsia Menor, amb arrel semblant a la del ruibarbre i amb propietats medicinals.

16 Planta herbàcia perenne de la família de les liliàcies (*Merendera montana*).

17 Similar a l'ambre.

18 Opopònac.

19 Pot voler dir galanga.

20 Pebre.

21 Zedoaria.

V onzes, II sous i VI diners; ítem, spich nardi, VI diners; ítem, berberis, VIII diners; ítem, lata, I sou; ítem, V onzes de sefetida²², 1 sou; ítem, gomadragant, V onzes, X diners; ítem, mirra, II onzes 1 sou; ítem, palla de mecha (al) squinart I sou i VI diners; ítem, calamus aromatch, VIII diners; ítem, folli, VI diners; ítem, semen silli VI diners; ítem, semen síndries, XI onzes, VIII diners; ítem, papaveris albi²³, VI diners; ítem, semen api, VI diners; ítem, anagards, II onzes, 1 sou; ítem, orpiment, VI diners; ítem, alum de ploma²⁴, VI diners; ítem, ysopi omide VI; ítem, píndoles aureas, I sou; ítem, píndoles de alfarvi²⁵, I sou i VI diners; ítem, trocischs de carabe, un quart, VIII diners; ítem, lachse Bisancie, I sou; ítem, trocischs de camphora, I sou; ítem, diarodon abbatís, VI diners; ítem, pilloles de ruibarbe, I sou; ítem, pilloles lucis minoris, I sou; ítem, píndoles de Rasis, VI diners; ítem, píndoles aureas, I sou; ítem, pedres de leytovaris, II sous; ítem, diaturbit X onzes IV sous; ítem, trocischs de diacoral, I sou VI diners; ítem, VII onzes de dia cimum, III sous; ítem, alquena, VI diners; ítem, mirabolans índichs e altres [.....], II sous; ítem, VIII onzes de triasandalis, III sous i VI diners; ítem alcofoyll e peonía de scrofolaria, II sous; ítem, dues dotzenes de maçapans

[4]

E un maçapà a raó de LX sous la dotzena, VI lliures V sous; ítem, més dues dotzenes de maçapans \e hu a raho de XII diners la peça, XIII sous; Ítem una lliura de/ a raó de II sous per peça, III lliures VIII sous; ítem, una dotzena de maçapans e hu, a rahó de XII diners la peça, XIII sous; ítem, una lliura de çucre, III sous; ítem, sucre mes, XII diners; ítem, erbacol, I sou VI diners; ítem, lapdenum V lliures, III sous III diners; ítem, mostalla, IX lliures, a rahó de III diners la lliura, II sous, III diners; ítem, gugoli²⁶, III lliures e miga, a raó de III diners la lliura, I sou II diners; ítem, alfolba²⁷, III lliures, a raó de III diners per lliura, I sou X diners; ítem, morritort, XI lliures, a rahó de II diners la lliura, I sou X diners; ítem,

22 Asefètida.

23 Cascalls.

24 Sulfat d'alúmina i ferro, .

25 Eufòrbia.

26 Per gingoli.

27 Eufòrbia.

timiana, IIII lliures e miga a rahó de VI diners la lliura, II sous III diners; ítem, roses, una lliura, I sou; ítem, vedriol, III sous; ítem, nou lavors, VI diners; ítem, girofle, IIII onçes a rahó de IX diners, III sous; ítem ciurons negres, I sou; ítem, vermelló, I sou; ítem, aufragia²⁸, I sou VI diners; ítem, gunca²⁹ longa, VI diners; ítem, aigua ardent, I sou; ítem, un canal de cera, I sou; ítem, comi, una lliura, IIII sous VII diners; ítem, batafalua³⁰, XI lliures, a raó de V diners la lliura, IV sous VII diners; ítem, uruga, VI lliures e miga a raó de IV diners la lliura, II sous II diners; ítem, alcaravia, X lliures, a raó de IIII diners la lliura, III sous IV diners; ítem, lahor de li, I sou; ítem, diagesa, una lliura, VIII diners; ítem, coliandre³¹ tot

[5]

I sou i IV diners; ítem, litargiri, XII lliures, a raó de I sou la lliura, XII sous; ítem, anet, dues lliures, tot VIII diners; ítem sandels blancs, I lliura, III onzes, a raó de I sou i VI diners la lliura, I sou X diners; ítem, goma aràbiga, II lliures III onzes, tot a II sous; ítem, sebestens I lliura i mitja, tot I sou VI diners; ítem, escorça de Bugia, tot I sou; ítem, hocre, V lliures, tot, I sou VI diners; ítem, perfums, IV lliures, tot, II sous; ítem murta, tot, VI diners; ítem, cera gomada VII lliures, a raó de XX diners la lliura, XI sous VIII diners; ítem, sèmola, VII lliures i mitja a raó de IV diners la lliura, II sous, VI diners; ítem, una quinquida tot I sou; ítem, maçapans, II dotzenes tots, III sous; ítem, dragragant, I lliura VI onzes, a raó de IV sous/ VI sous la lliura, VI sous; ítem, almidó, II lliures i mitja, a raó de VI diners la lliura, I sou i III diners; ítem, cotó, V lliures, tot XI sous; ítem, argent viu, III lliures, tot, XII sous; ítem, aniços VI sous; ítem, un banc per a tenir los morters de coure, XI sous; ítem, II mànegues de crestiris, a donar IV sous; ítem, una caixa, 1 sou, VI diners; ítem, una greala³², 1 sou, VI diners; ítem un banc de taula, II sous; ítem, unes troies, II sous; ítem una escala, 1 sou, VIII diners; ítem, coure amb mans, tot CXXX lliures, VIII lliures, XVIII sous, IV diners; ítem, cera, LXIV lliures, a raó de XIV diners la lliura, III lliures, XIV sous, VIII diners; ítem, refús de cera, IX lliures, a raó de II

28 Podría ser eufràsia.

29 Jonc .

30 Matafaluga.

31 Coriandre.

32 Podria dir: graella.

sous la lliura, IX sous; ítem, los motlles de obrar cera, tot I cana, un cap [III II XVII s]³³

[6]

gran e una imatge de hom gran e una imatge de dona gran, una cama, un braç, un cap de dona, unes freixures, e una mà, unes vulleres³⁴, una imatge de dona petita, un camal, un cap de hom petit, un cap de dona petit, una imatge d'home petit, un hom salvatge, una mamella, III lliures, XVII sous; ítem oli de trementina, VI diners; ítem, oli d'espínard, mitja lliura, II sous; ítem, oli de cucs, VI diners; ítem oli d'escorpí, 1 lliura, II sous; ítem, mostasellini, II sous; ítem, oli rosat alfonsí, I sou, VI diners; ítem, oli de llorer, VI diners; ítem, oli de màstecs, VI diners; ítem, oli violat, 1 sou, IV diners: ítem, oli de camamilla, II sous, VI diners; ítem, oli de sauch una vaca, e una vaca de oli de lliri, tot IV sous; ítem, vescs en lo pot mateix, VI sous; ítem, trementina, IV lliures, IV sous, VI diners; ítem, escorça de poncem amb mel, 1 sou; ítem dictam, 1 sou, VI diners; ítem, la caixa de la cera, 3 sous; ítem, trementina, XXV lliures amb la gerra, XIII sous, VI diners; ítem, encorporadora, amb son boix, 1 sou.; ítem, una caixeta, I sou; ítem, peix saget, I sou; ítem, un pot amb gíngebre vert; ítem, II maçapans de peca sanguina i porcellana, II sous; ítem, potam amb unguents, de vidre e de terra, XV sous; ítem, glasa tot, I sou; ítem, IV maçapans, II sous, VI diners;

[7]

ítem, maçapans en suma, II sous; ítem un pot d'ungüent rosat, IV sous; ítem, capanos amb lo maçapà, IV sous; ítem, una dotzena de maçapans, II sous; ítem, un maçapà amb pòlvores, i amb totes altres pòlvores amb lo potam de vidre, 1 lliura, X diners; ítem, potam de terra e de vidre amb sagins, XI sous; ítem, dos barrals de vidre, lo un sencer, e lo altre trencat, IV sous; ítem, oli de mata, II lliures amb lo petxell, IV sous; ítem tres pots de terra, un sou i VI diners; ítem, una caçola amb verdet, VI diners; ítem, un pot domasquí amb exerop de robech, I sou, VI diners; ítem, un pot amb sucre rosat, VI diners; ítem, dos pots de vidre amb triaca i amb mitridat, tots, XIV sous;

33 Ratllat.

34 Pot voler dir ulleres.

[8]

ítem, mitja dotzena de pots de vidre amb trociscs, IV sous, VI diners; ítem, oli de guineu amb la maça, II sous; ítem oli de gessamí, 1 sou, VI diners; ítem, dos pots amb conserva rosada, tot, VIII sous; ítem, dues dotzenes e una de maces de vidre, XVII sous, IV diners.

[9]

Hanc autem vendicionem facio pure et precio octuaginta duarum librarum duorum solidum et undecim denarium. Quod trasens etc tradoque vobis possessionem. Realem de eiusdem per tradicionem, quan facio vobis de ipsus de precio etc Quibus in.... etc facio vos ---- et procuracionem etc, prometo facere habere et tenere tenn.--- empcione in omnium causa etc Et soviere omnes missiones et obli bonamus hec? Facio iuro R etc ad hec ego Angelina, uxor dicti Petruas Bru promissis ---- et non contravenir, iuro racione dotis et sponsalicy meorum -- --- quavis causa et sub obli bonorum morem R cerciorata de iuribus meis, velleyano, etc., fiat largo modo.

Actum Cervarie die predicta.

Testes Nicholaus Alos, apotecharius ville Guissone, discretus Laurencius Perull, notarius et Bernardus Pedrosell, escriptor ville Cervarie.

Item ego dictus Petrus Porta con--- vobis dicto Petro Bru quod facimus et recepi abdos omnes.

Bibliografía

VELA I AULESA, Carles. *L'obrador d'un apotecari medieval segons el llibre de comptes de Francesc Ses Canes (Barcelona, 1378-1381)*. Barcelona: CSIC, 2003.

CORNET I ARBOIX, Ramon i Marc TORRAS I SERRA. *El Receptari de Manresa. Estudi i Transcripció*. Barcelona: PAHCS, 2005.

LÓPEZ PIZCUETA, Tomàs. Los bienes de un farmacéutico barcelonès del siglo XIV. Francesc de Camp. *Acta Historica et Archeologica Mediaevalia* 13 (1992), 17-73

GUAL CAMARENA, Miquel. *Vocabulario del comercio medieval*. Barcelona: Ediciones El Albir SA, 1976.

GUAL CAMARENA, Miquel. *El primer manual hispánico de mercadería (siglo XIV)*. Barcelona: CSIC. (Anuario de Estudios medievales. Anejo, 10), 1981.